

Words in italics are examples of test takers. As can be seen from the responses of the respondents, their attitude towards family members indicates a sense of satisfaction.

Thus, one of the factors contributing to the spiritual alienation of a teenager may be affective psychic arousal, intense passion, intense and relatively short-term emotional experiences that lead to misinformation at school. We found that although negative results show a small percentage, they are present. In such cases, the concept of a friend again can help them. In folk art articles: - Tell me who your friends are and I will tell you who you are. The article also states that parents, neighborhoods and relatives should not be mistaken when choosing adolescents. Because adolescents have no boundaries, these interests can have negative consequences.

This study will help to identify and predict the importance of role models in the socialization of adolescents in Uzbek families, to identify opportunities for the humanization of adolescents and create the necessary conditions in this area.

At the age of adolescence, there is a high expectation for the formation of a personality. When a young child of school age acted on the instructions of an adult or according to his own arbitrary, involuntary desires, the teenager began to organize his activities in accordance with certain principles, beliefs and personal views.

REFERENCES:

1. Мирзиёев Ш. Одамларнинг яхши яшаши учун зарур шароитлар яратиш- барча раҳбарларнинг асосий вазифасидир. // “Халқ сўзи”, 2017 йил 23 февраль.

2. Мирзиёев Ш. Халқ ишончи янда юксак марраларни эгаллашга руҳлантормоқда. // “Халқ сўзи”, 2017 йил 14 март.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 августдаги “Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3907-сонли Қарори.

4. И.А.Каримов. “Юксак маънавият – энгилмас куч”. “Маънавият”, 2008 йил. –Б-54.

5. Ананьев Б.Г. О психологических аспектах социализации. – М.: 1991. - 321 с.

6. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Изд-во «Аспект Пресс» Москва, 1999. – 373 с.

7. Дюркгейм.Э. Ценностные реальные суждения. // Социологические исследования. – 1991, №2. - с109-110.

8. Драгунова Г.В., Эльконин Д.Б. Некоторые психологические особенности личности подростка. // Советская педагогика. – 1999, №6.

9. Диагностика и коррекция работа школьного психолога. Науч. тр. / Редкол.: И.В.Дубровина и др. - М.: АПН СССР, 1987. - 178 с.

10. Ковалёв С.В. Психология современной семьи: Информ.-метод. материалы к курсу «Этика и психология семейной жизни»: Кн. для учителя. - М.: «Просвещение», 1988. - 208.

11. Маслоу А. Мотивация и личность. Хрестоматия, Т. Самара, 2000. С.391-416.

12. Эксперимент в социальной психологии 3-е международное издание. Стэнли Милграмм.-СПб.: Изд-во “Питер”, 2000 -336 с.: ил-(серия “мастера психологии”).

Andryushchenko O. O.

*Senior Lecturer in the Department of Primary Education,
Communal institution
"Zaporizhzhya Regional Institute
of the Postgraduate Teachers Education"
of Zaporizhzhya Regional Council*

REFLEXIBLE ACTIVITY OF TEACHER OF THE PRIMARY CLASSES: STAGES AND MECHANISMS OF DEVELOPMENT

Андрющенко Олена Олександрівна

*старший викладач кафедри початкової освіти,
Комунальний заклад «Запорізький обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради*

РЕФЛЕКСИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ЕТАПИ ТА МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ

Summary. The article reveals the relevance of research into the problems of reflection at the current stage of reforming national education. The scientific views on the study of the mechanisms of reflection in the structure of personality activity are analyzed. The stages of reflexive activity of primary school teacher are characterized. The mechanisms for the development of the reflexive activity of primary school teachers are defined at each stage. Attention is paid to the necessity of using methods of purposeful development of mechanisms of reflexive activity of primary school teacher in the system of postgraduate pedagogical education.

Анотація. У статті розкрито актуальність дослідження проблем рефлексії на сучасному етапі

реформування освіти. Здійснено аналіз наукових поглядів щодо вивчення механізмів рефлексії в структурі діяльності особистості. Схарактеризовано етапи рефлексивної діяльності вчителя початкової школи. До кожного етапу визначено механізми розвитку рефлексивної діяльності вчителя початкових класів. Акцентовано увагу на необхідності використання методів цілеспрямованого розвитку механізмів рефлексивної діяльності вчителя початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Key words: reflexion, reflexive stage, reflexive mechanics, reflexive activity of the primary school teacher

Ключові слова: рефлексія, рефлексивні етапи, рефлексивні механізми, рефлексивна діяльність учителя початкових класів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування вітчизняної освітньої системи вміння вчителя здійснювати рефлексію є одним з найважливіших показників його професійної компетентності, готовності до інновацій, творчого потенціалу та успішної педагогічної діяльності. Переосмислення власного педагогічного досвіду дозволяє вчителю зрозуміти власні потреби й перспективи в підвищенні професійного рівня та виявити резерви розвитку знань, особистісно-професійних якостей, діяльності. Критичний аналіз педагогом своєї свідомості, поведінки, здібностей є дієвим засобом його професійного розвитку та саморозвитку, базовим механізмом якого є рефлексія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зауважимо, що в різні часи науковці досліджували явище рефлексії як компонент у структурі діяльності (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв та ін.); основний механізм і форму мислєдіяльності (Г.П. Щедровицький); інструментальний засіб організації діяльності учіння (О.В. Зак, В.В. Краєвський, С.О. Сластьонін, А.В. Хуторський та ін.); ґрунтовний механізм самопізнання та саморозуміння (В.В. Знаков); чинник розвитку особистості та професійної діяльності (О.С. Анісімов, А.А. Деркач І.Н. Семенов, С.Ю. Степанов та ін.).

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити, що незважаючи на численні дослідження означеної проблеми, недостатньо вивченими залишаються питання висвітлення механізмів розвитку рефлексивної діяльності особистості. Цю проблему досліджували М.Г. Алексєєв, О.С. Анісімов, С.Ю. Семенов, І.Н. Степанов А.А. Тюков, Б.І. Хасан, Г.П. Щедровицький та ін. Однак, питання механізмів розвитку рефлексивної діяльності вчителя початкової школи ще не знайшло свого відображення в теорії та практиці.

Отже, **метою статті** є аналіз наукових поглядів щодо вивчення рефлексивних механізмів у структурі діяльності особистості та характеристика етапів і механізмів розвитку рефлексивної діяльності вчителя початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Рефлексія, на думку В.О. Сластьоніна, є важливим компонентом в інноваційній діяльності вчителя, оскільки є засобом пізнання й аналізу власної свідомості та діяльності [12, с. 133]. Це твердження особливо актуальним стає в умовах упровадження ідей Нової української школи, в якій учитель покликаний бути

агентом змін. На практиці спостерігаємо низький рівень готовності педагогів до застосування в освітньому просторі початкової школи нових освітніх технологій та відсутність мотивації до саморозвитку.

З огляду на це, важливими для нашого дослідження є висновки Г.О. Бізєєвої, яка рефлексію вважає одним із найважливіших чинників розвитку професіоналізму педагога, що ґрунтується на психологічних механізмах рефлексії [3, с. 25]. Рефлексія є тим інструментом, що допомагає вчителю підвищувати власний особистісно-професійний рівень, а отже, в контексті нашого дослідження доцільним буде здійснити аналіз наукових поглядів щодо визначення механізмів розвитку рефлексивної діяльності особистості.

Спираючись на ґрунтовні праці М.Г. Алексєєва, В.В. Рубцова, А.А. Тюкова, Г.П. Щедровицького та ін. рефлексію розглядаємо з позиції системомислєдіяльнісного підходу, в якому вона існує в діяльності та тлумачиться, по-перше, як процес і особлива структура діяльності, по-друге, як механізм і закономірності природного розвитку цієї діяльності [17 с. 219]. Отже, загальний механізм рефлексії описується в вигляді моделі «рефлексивного виходу» суб'єкта за межі діяльності.

Розуміючи рефлексію як здатність до процесу встановлення відносин між своїми та чужими діями, М.Г. Алексєєв первинною умовою виникнення рефлексії називає повне довільне зупинення дії. Така зупинка відбувається внаслідок неможливості виконання або безрезультатності дій. Важливо зазначити, що зупинка дії ще не спричиняє виникнення рефлексії. Першим етапом рефлексивного акту є фіксація дії. Діяльність, яку виконували та зупинили потрібно якимось чином обмежити, відокремити від інших дій. Другим етапом є об'єктивація дії, коли вона стає специфічним знаковим об'єктом розгляду. Третім науковець називає етап – відчуження дії. Він наголошує на необхідності останнього етапу, оскільки упередженість по відношенню до власних дій не дає можливості адекватно розглянути їх [1, с. 355–359].

У наукових доробках О.С. Анісімова рефлексія також розглядається в процесі діяльності. Автор характеризує такі її методологічні позиції: по-перше, рефлексія базується на поділі функцій дії та аналізу дії; по-друге, вона не тільки відображає зміст дії, а й трансформує, досліджує та структурує її; по-третє,

механізмом рефлексивної функції виступає мислення разом з самосвідомістю, свідомістю та волею; по-четверте, фіксація результатів зовнішнього і внутрішнього пізнання в процесі рефлексії, а також вироблені критерії оцінки формують новий спосіб (норму) поведінки, діяльності індивідуума.

Етапами діяльнiсної рефлексії, за визначенням О.С. Анісімова, є: 1). аналіз діяльності, 2). критика попередньої діяльності на основі аналізу; 3). пошук нового зразка, нової норми діяльності. Як зазначає науковець, нова норма може бути знайдена при зверненні до відомих культурних зразків або в процесі творчого пошуку. У результаті останнього відбудеться розвиток як самого суб'єкта, так і культури (діяльності) в цілому. Знайдена нова норма є сигналом виходу з процесу рефлексії та можливість продовжити перервану діяльність [2, с. 67].

На важливості рефлексії в процесі освітньої діяльності наголошували В.В. Краєвський, А.В. Хуторський та ін. Автори вважають, що освітня діяльність, є чергуванням предметної та рефлексивної діяльностей. Остання відбувається за такими етапами:

- 1). припинення або завершення предметної (дорефлексивної) діяльності при виникненні труднощів;
- 2). відновлення послідовності виконаних дій;
- 3). дослідження послідовності дій щодо їх ефективності, продуктивності та відповідності поставленим завданням;
- 4). формулювання результатів рефлексії (способи, гіпотези щодо майбутньої діяльності);
- 5) практична перевірка визначених гіпотез.

Після отримання освітнього результату або в разі виникнення протиріччя знову відбувається рефлексія, що означає нові перспективи вирішення проблеми [6, с. 289].

У контексті нашого дослідження надзвичайно важливим є розкриття психологічних механізмів рефлексії, оскільки їх виокремлення висвітлює шляхи розвитку рефлексивної діяльності вчителів початкової школи. Проте аналіз та узагальнення наукових джерел засвідчили дивертисивність поглядів на означену проблему в психологічній науці. З великою долею умовності можна виокремити дослідників, які описують етапи розгортання рефлексивних механізмів в діяльності; й ті, що обмежуються сутнісним визначенням рефлексивного механізму та його особливостями [4, с. 62]. Розглянемо це докладніше.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують дослідження А.А. Тюкова, який вивчав питання психологічного механізму рефлексії в кооперативній діяльності. Умовою виникнення рефлексії та рефлексивного виходу автор вважає «розрив» в суспільній структурі діяльності, який відбувається внаслідок проблем з комунікацією учасників діяльності, оскільки зміст діяльності не знаходить розуміння у всіх виконавців. У такому випадку «рефлексивний вихід» здійснюється для

розуміння змісту діяльності, яка виконується або планується. Таку спрямованість рефлексивного процесу автор визначає як «інтенціональний компонент» механізму рефлексії. Компонентами механізму рефлексії, на думку А.А. Тюкова, є такі:

- первинна категоризація, результатом якої є набір мисленнєвих засобів для рефлексивного освоєння діяльності;
- конструювання системи рефлексивного відображення діяльності, що передбачає створення певної конструкції з конкретними матеріальними та ідеальними об'єктами;
- схематизація рефлексивного матеріалу;
- об'єктивація рефлексивного опису діяльності та інтерпретація моделі діяльності, що рефлексується [14, с. 72-73].

Наведені компоненти структури психологічного механізму рефлексії відбуваються в ієрархічній послідовності та забезпечують повноцінний цикл існування рефлексивного процесу саме в кооперативній діяльності.

На відміну від А.А. Тюкова, С.Ю. Семенов та І.Н. Степанов розглядають рефлексію як механізм саморозвитку особистості в процесі розв'язання творчих завдань у проблемно-конфліктних ситуаціях. Дослідники виокремлюють такі механізми розгортання рефлексії:

- актуалізація смислових структур Я при входженні суб'єкта до проблемної ситуації та її розумінні;
- апробування різних стереотипів досвіду та шаблонів дій, внаслідок чого відбувається вичерпування актуалізованих смислів;
- дискредитація стереотипів у контексті знайдених суб'єктом протиріч;
- переосмислення як інновація принципів конструктивного подолання суперечностей;
- реорганізація змісту особистісного досвіду, адекватне подолання суперечностей проблемно-конфліктної ситуації.

Таким чином, рефлексія в контексті проблем творчості розуміється С.Ю. Семеновим і І.Н. Степановим як переосмислення й перебудова суб'єктом змістів власної свідомості, діяльності, спілкування, тобто своєї поведінки, як цілісного ставлення до навколишнього світу [10, с. 38].

Експериментально було доведено, що в процесі розв'язання проблемно-конфліктних ситуацій відбувається переосмислення людиною образів предметної ситуації завдання (інтелектуальних змістів) та образів особистості, з якими ототожнює себе Я під час переживання конфлікту (особистісних змістів), внаслідок чого відбувається реорганізація мислення та активна перебудова самої особистості. Процес змін актуалізують різні види рефлексії: інтелектуальна й особистісна. Це дозволяє авторам стверджувати, що рефлексія спричиняє породження психічних новоутворень у проблемно-конфліктних ситуаціях. Отже, рефлексія, на думку С.Ю. Семенова, І.Н. Степанова, є механізмом організації творчого

мислення та саморозвитку особистості [11, с. 37-38].

Співвіднесення механізму рефлексії з процесом діяльності знаходимо у Б.І. Хасана. Коли діяльність не призводить до прогнозованих результатів, відбувається мимовільне включення рефлексивного рівня розмірковування. Першою операцією, на думку автора, є зупинка неефективних дій, зовнішньої активності суб'єкта. Другою операцією рефлексивного механізму є відмова від попередньої діяльності, тобто відчуження діяльності від її носія та виокремлення у внутрішньому плані діяльності такого «Я», що зможе виконувати надситуативний аналіз. Розведення позицій «Я – діяч» та «Я – рефлексуючий» спричиняє наступну операцію – обертання, коли «Я – рефлексуючий» стає актуальним і починає діяти відносно минулої діяльності. Змістом наступної операції є побудова рамок (меж) того, що рефлексується. Тут вступає в дію спочатку ретроспективна рефлексія, завдяки

якій відбувається реконструювання минулої діяльності, а потім проспективна, функцією якої є вироблення змістовних елементів та засобів роботи для майбутньої діяльності. Наскрізно, за висловленням Б.І. Хасана, є операція співвіднесення бажаного результату з ситуаціями діяльності. Саме ця специфічна операція з моменту відчуження діяльності дозволяє визначити весь процес як рефлексивний [15, с. 62-63].

Інші дослідники, в основному, обмежуються визначенням сутності та характеристикою механізму рефлексії та визначають його як механізм усвідомлення та зміни діяльності, що оформлює свідомість і самосвідомість людини та формує систему його зовнішніх і внутрішніх меж [16, с 118-119]; фундаментальний психологічний механізм становлення життя людини, ефективний спосіб пізнання себе [12, с. 65-66].

Узагальнення наукових поглядів на зміст механізмів рефлексії подано в таблиці.

ПІБ автора /джерело	Рефлексивні механізми
Г.П. Щедровицький, [Щ17, с. 222-223]	<ul style="list-style-type: none"> • рефлексивний вихід
А.А. Тюков, [Т14, с. 72-73]	<ul style="list-style-type: none"> • рефлексивний вихід; • інтенціональність; • первинна категоризація; • конструювання системи рефлексивних засобів; • схематизація рефлексивного змісту; • об'єктивація рефлексивного опису діяльності
С.Ю. Семенов, І.Н. Степанов, [С10, с. 38]	<ul style="list-style-type: none"> • актуалізація смислових структур Я в проблемній ситуації; • апробування різних стереотипів досвіду й шаблонів дій та вичерпування актуалізованих смислів; • дискредитація стереотипів у контексті знайдених суб'єктом протиріч; • переосмислення; • реорганізація змісту особистісного досвіду, адекватне подолання суперечностей проблемно-конфліктної ситуації.
Б.І. Хасан [15, с. 62-63].	<ul style="list-style-type: none"> • зупинка неефективних дій, зовнішньої активності суб'єкта; • відмова від попередньої діяльності, тобто відчуження діяльності від її носія; • обертання (розведення позицій «Я-діяч» та «Я-рефлексуючий»); • побудова рамок (меж) того, що рефлексується (на основі ретроспективної та проспективної рефлексій); • Кожен механізм рефлексії супроводжується співвіднесенням бажаного результату з ситуаціями діяльності

Отже, аналіз та узагальнення сутнісних ознак та існуючих поглядів до визначення етапів та механізмів рефлексивного акту допомогли з'ясувати етапи рефлексивної діяльності вчителя початкової школи.

Виокремлення рефлексивних механізмів будемо здійснювати через опис послідовності та змісту етапів рефлексивної діяльності вчителя.

Нагадаємо, що первинною умовою запуску рефлексії є розрив безпосереднього, автоматичного поточного процесу або дії, що призводить до припинення безперервного «природного» ходу будь-якої діяльності. На думку Т.В. Разіної,

причиною зупинки може бути виникнення проблемності в розв'язанні вчителем мисленнєвої чи предметної діяльності. У науковій літературі «проблемність» – пізнавальне утруднення, протиріччя, що для конкретного суб'єкта в конкретній ситуації є складним для розв'язання й може проявлятися у вигляді запитання самому собі [9, с. 248]. Це може бути пов'язано з відсутністю в педагога необхідних знань, умінь, матеріалів для успішного виконання діяльності, його сумнівами щодо правильності власних дій, емоцій, неможливістю продовження колективної

діяльності через брак комунікації між учасниками освітнього процесу.

Підкреслимо, що припинення діяльності не означає автоматичного початку рефлексії. Це важливо усвідомити, як для повноти розуміння рефлексивних процесів, так і для виокремлення всіх механізмів.

Виходячи з вищевказаного, виокремлюємо такі етапи рефлексивної діяльності вчителя: *дорефлексивний*, *рефлексивний* і *післярефлексивний*.

Дорефлексивний етап – є підготовкою до рефлексії. Механізмом цього етапу є рефлексивна пауза, для здійснення якої необхідна свідома відмова вчителя від виконання неуспішної діяльності.

Власне *рефлексивний* етап є початком рефлексії, першим механізмом якої стає «рефлексивний вихід» (за визначенням Г.П. Щедровицького). Цей «вихід» для вчителя є можливістю вийти за «межі» виконуваної діяльності, поглянути на неї ззовні та «зробити предметом аналізу, змістом, який потрібно зрозуміти» [17]. Наступним механізмом рефлексивного етапу є процес рефлексивного перетворення, сутністю якого є зміна позиції вчителя з «Я – діяч» на «Я – рефлексуючий». У цій новій рефлексивній позиції вчитель повинен здійснити аналіз послідовності власних дій з метою знаходження причин неуспішності. Отже, *критика діяльності* – ще один механізм рефлексії, який ми визначаємо. Особливістю аналітичної діяльності педагога в рефлексивній позиції є те, що він має знайти утруднення та сформулювати його для себе як задачу, яку потрібно розв'язати. Рефлексивному аналізу підлягають утруднення, які мають суб'єктивний характер, оскільки їх подолання спричиняють зміни професійно-особистісних якостей вчителя та його професійної діяльності [7]. Під утрудненням в педагогічній науці розуміють: наявність протиріччя між необхідністю виконання певної діяльності й недостатністю знань та умінь, що забезпечують успішність цього виконання [8, с. 5]; «суб'єктивне відчуття неможливості отримати результат у діяльності, процес фіксації незадоволеності станом діяльності» [5, с. 29]. Часто фахівець не усвідомлює власних труднощів, не може сформулювати задачу, не володіє методами її вирішення, і як наслідок – не бачить перспектив позитивного розвитку проблеми. Припинення дій на цій стадії негативно вплине на ефективність його діяльності та може стати каталізатором нервових зривів, заниженої самооцінки та незадоволення професією [8, 128]. Продуктивним кроком для педагога в цій ситуації буде не шукати причини в зовнішніх умовах, а вдатися до аналізу власної педагогічної діяльності та себе, як професіонала.

Таким чином, якщо вчитель володіє знаннями та вміннями для здійснення рефлексії, то попередня діяльність вчителя (частково або повністю) стає матеріалом для об'єктивного рефлексивного аналізу.

На цій стадії головним для вчителя – не залишитися на рівні інтуїтивного «розуміння» проблеми, не використовувати стереотипні підходи, а звернутися до наукових категорій. Відтак, наступним механізмом рефлексивного етапу є *категоризація*, як аналітичний пошук, напрацювання та упорядкування необхідних знань, засобів, методів, що потрібні для виходу з утруднення. Отже, рефлексія допомагає зруйнувати професійні стереотипи в роботі вчителя та визначити конструктивні шляхи оптимізації педагогічної діяльності.

Напрацьований в рефлексивній позиції аналітичний матеріал співвідноситься з метою, завданнями існуючої проблеми та уявляється як цілісна система розв'язання утруднення. На цій стадії виокремлюємо рефлексивний механізм – *конструювання*.

Оскільки результатом процесу конструювання є надбанням мисленнєвої сфери, потрібно його представлення в знаковій формі у вигляді схеми, плану, формули, моделі, загального опису тощо. Отже, одним з найважливіших механізмів рефлексивної діяльності стає схематизація. Схематизований зміст як «картинка нової діяльності» [А.А. Тюков] допомагає вчителю усвідомити загальний план дій.

Для надання загальній схемі ознак та особливостей реальної проблеми, відбувається об'єктивація змісту, який було напрацьовано в рефлексивній позиції. Отже, останній механізм рефлексивного етапу – об'єктивація.

Третій етап – *післярефлексивний* – характеризується «поверненням» вчителя з рефлексивної позиції до позиції діяча та застосуванням отриманої моделі діяльності в реальних умовах.

Як бачимо, знання та вміння застосовувати механізми рефлексії у власній педагогічній практиці стає для вчителя дієвим інструментом розв'язання професійних проблем та вагомим чинником розвитку педагогічної діяльності.

Висновки та пропозиції. У результаті дослідження нами визначено шість механізмів розвитку рефлексивної діяльності вчителя початкових класів: рефлексивний вихід, рефлексивне перетворення, критика діяльності, категоризація, схематизація та об'єктивація. Не зважаючи на те, що всі вони є стадіями цілісного процесу рефлексії, кожен з них може буде розглянутий як окремий елемент, що дає можливість їх цілеспрямованого розвитку у вчителів початкової школи. Подальші перспективи наукового пошуку полягають у визначенні методів розвитку рефлексивної діяльності педагогів початкових класів у системі післядипломної освіти.

Список літератури

1. Алексеев Н. Г. Направления изучения рефлексии / Н. Г. Алексеев, И. С. Ладенко. // Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования. Новосибирск: Наука, 1987. – с. 3-13.

2. Анисимов О.С. Стратегия и стратегическое мышление (акмеологическая версия). / О.С. Анисимов. – Москва: Агро-Вестник, 1999. – 605 с.
3. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А.А. Бизяева. – Псков: ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004. – 216 с.
4. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В. Карпов. – Москва: Институт психологии РАН, 2004. – 424 с.
5. Колыхалов П.И., Чернушевич В.А. Концепция банка данных изатруднения в педагогической деятельности. / П.И. Колыхалов и В.А. Чернушевич. – Москва, 1989 – С. 29.
6. Краевский В.В. Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студ. центр высш. учеб. заведений / В.В. Краевский, А.В. Хуторской. – Москва: Издательский «Академия», 2007. – 352 с.
7. Метаева В.А. Профессиональная рефлексия в последипломном образовании: учебное пособие / В.А. Метаева. – Екатеринбург: Российский государственный профессионально-педагогический университет, 2005. – 85 с.
8. Полякова Т.С. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей. / Т.С. Полякова. – Москва: Педагогика, 1983. – 127 с.
9. Разина Т.В. Рефлексия в педагогическом мышлении / Т. В. Разина // Психология профессионального педагогического мышления / под. ред. М.М. Кашапова. – Москва: Издательство "Институт психологии РАН", 2003. – С. 233–283.
10. Семенов И. Н, Степанов. С. Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследования / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1985. – №1. – С. 31-40.
11. Семенов И. Н, Степанов. С. Ю. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – №2. – С. 35-42.
12. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность. / В.А. Слостенин. – Москва: Магистр, 1997. – 224 с.
13. Слободчиков В.И. Становление рефлексивного сознания в раннем онтогенезе / Н. Г. Алексеев, И. С. Ладенко. // Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования. Новосибирск: Наука, 1987. – с. 60-66.
14. Тюков А.А. О путях описания психологических механизмов рефлексии / А. А. Тюков // Проблемы рефлексии. Современные комплексные исследования. – Новосибирск: Наука, 1987. – С. 71–74.
15. Хасан Б.И. Операции рефлексивной коррекции в конфликтном взаимодействии / Б.И. Хасан // Проблемы логической организации рефлексивных процессов. – Новосибирск, 1986. – С. 62–63.
16. Шаров А.С. Онтология рефлексии: природа, функции и механизмы. / А.С. Шаров // Рефлексивный подход: от методологии к практике / Под. ред. В.Е. Лепского – Москва: «Когито-Центр», 2009. – 447 с.
17. Щедровицкий Г. П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Г.П. Щедровицкий. – Москва: Наследие ММК, 2005. – 800 с.

Аристова Людмила Сергіївна

Україна, м. Миколаїв,

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського,

доктор філософії в галузі освіти, доцент,

доцент кафедри музичного мистецтва

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

Arystova Liudmyla

Ukraine, Mykolaiv,

V.O.Sukhomlynskyi national university,

Doctor of Philosophy in Education, associate professor

associate professor of the Department of Music

Анотація. Статтю присвячено питанням визначення виховного потенціалу інтегрованого курсу «Мистецтво». Окреслено роль мистецтва в житті людини, проаналізовано вплив мистецтва на сприйняття людини. Подано аналіз сучасних психологічних та педагогічних теорій розвитку особистості, у яких визначено роль взаємодії людини з цінностями мистецтва. Виховний вплив мистецтва на особистість розглянуто з двосторонньої позиції, який є активною взаємодією художнього твору і особистості. Подано основні функції мистецтва: естетична (оскільки естетична природа самого мистецтва), інформаційно-комунікативна (мистецтво як система знаків і мова естетичного спілкування), виховна, спрямована на формування естетичних та загальнолюдських якостей людини, та творчо-утворювальна, яка полягає у створенні нової художньої реальності.

Summary. The article deals with the issues of determining the educational potential of the integrated course "Art". The role of art in human life is outlined, the influence of art on human perception is analyzed. An analysis